

Милица ЋУКОВИЋ*

Институт за књижевност и уметност
Београд

„ЈЕДАН ЈЕ ФРОНТ”: ПРЕДРАТНА АНТИФАШИСТИЧКА ГЛАСИЛА *НАШ ЖИВОТ* (1936–1938) И *ЖЕНА ДАНАС* (1936–1940)

Апстракт: У раду се пореде две периодичне публикације: „лист војвођанске омладине” *Наш животић*, који је излазио у Новом Саду од 1936. до 1938. године и предратна, прва серија часописа *Жена данас*, која је излазила у Београду од 1936. до 1940. године. Поред исте године када су покренуте, ове периодичне публикације одликовале су и сличности у уређивачкој концепцији, идеологијама пропагандним на страницама ових гласила, кругу сарадника (како из књижевности, тако и из ликовне уметности), али и сличности у трајању и гашењу („судбини”) ових часописа, односно сличан успешан начин комбиновања одлика забавно-поучног и специјализованог (револуционарна комунистичка омладинска/женска штампа) типа периодичне публикације. Ипак, многоструке сличности *Нашег животића* и *Жене данас* анализирани су у три засебна одељка рада, насловљена „Начело демократије: у знаку Томаша Гарика Масарика”, „Начело заједништва: у знаку омладинског и женског активизма” и „Начело борбе: у знаку антифашизма и хуманистичких вредности”. Посредством анализе чланака посвећених Томашу Гарика Масарика, Едварду Бенешу и Чехословачкој Републици указано је на значај начела демократије за уреднике и сараднике како *Нашег животића* тако и *Жене данас*, док је, у другом делу рада пажња посвећена заједништву као идеалу Омладинског културно привредног покрета и Омладинске секције Женског покрета (који су и покренули ова два периодика), као што је у трећем делу рада анализиран став према фашизму, односно демократији, кроз опонирање Шпаније и Француске као антипода у политички изразито напетом ситуацији у ондашњој Европи.

Кључне речи: *Наш животић*, *Жена данас*, 1936. година, Томаш Гарик Масарик, демократија, антифашизам, омладина, борба, хуманистичке вредности.

Другу половину тридесетих година XX века у Европи обележила је криза на економском, односно јачање десних тоталитаризама и њихових империјалистичких претензија на политичком плану. У ситуацији бујања фашизма и нацизма, када је неутралност као политичко, идеолошко, ети-

* tiskicvet38@gmail.com

чко и интелектуалистичко¹ становиште постала неодржива и када се (интер)национална јавност све јасније и одређеније поларизовала (на савезнике фашиста и њихове противнике), рефлексии поменутог идеолошког груписања одразили су се и на прилике у Краљевини Југославији. Наиме, према запажањима Војислава Мартинова и Вишње Нежић, приређивача монографије *Полиитички ангажоване омладинске организације у Војводини 1919–1940* „... док су се влада Милана Стојадиновића и намесништво Краљевине Југославије све отвореније опредељивали за сарадњу с Римом и Берлином, међу грађанима је јачало антифашистичко расположење. Главни тон народнофронтској политици у Југославији давала је све бројнија, лево оријентисана омладина” (Мартинов, Нежић, прир 2014: 63). У оваквим, политички изразито турбулентним околностима, у години избијања грађанског рата у Шпанији, годину дана након абисинског сукоба и неколико година пре почетка Другог светског рата (који се увелико назирао), у Краљевини Југославији покренута су гласила *Наш животи* и *Жена данас*. Циљ овога рада је, стога, да пружи историографски засновану компаративну анализу два гласила у оквиру дисциплине студија периодике.

„Лист војвођанске омладине” *Наш животи* излазио је, у Новом Саду, од 20. новембра 1936. године до октобра 1938. године, када је, након три узастопне заплене, коначно и забрањен. Главни уредник и власник *Нашег животића* био је, од 20. новембра 1936. године до 1. марта 1938. године Живан Милисавац, да би од марта до октобра 1938. године уредништво преузео Бранислав (Бранко) Бајић. *Наш животи* излазио је готово редовно, као месечна периодична публикација, финансирана претплатом читалаца (која је, на годишњем новоу, износила десет динара), у тиражу од две и по хиљаде примерака и у обиму од дванаест страница по броју, изузев првог броја, штампаног на осам страна текста.

Предратна (прва) серија *Жене данас* излазила је у Београду од октобра 1936. године, закључно с двобројем август–септембар 1940. године.² У овом периоду уреднице часописа биле су Радмила Димитријевић (до краја 1937. године), Олга Тимотијевић (до почетка 1940. године), односно Мира Вучковић и Љерка Бабић (до присилне обуставе излажења часописа). Овај „илустровани магазин” (Бараћ 2014: 192) такође је издржаван од претплате читалаца,³ а излазио је у тиражу од три хиљаде до пет хиљада

¹ О неразлучивости позиције интелектуалца и друштвеног ангажмана видети (Бараћ 2012: 217–231). Индикативан је, у овом контексту, чланак „Шта значи бити неутралан” Будимира Васића, објављен већ у другом броју *Нашег живота*, у децембру 1936. године (в. Васић, НЖ 2/1936: 7) .

² „Новембра 1940. заплешен је бр. 30 и с тим бројем часопис је забрањен” (Весковић-Вангели 1989: 305).

³ Касније је, како примећује Станислава Бараћ „... на молбе уредништва, лист спасаван захваљујући добровољним прилозима, па је чак и основан Потпорни фонд *Жене*

примерака (нав. према: Бараћ 2014: 192), у обиму „... у зависности од броја до броја, између двадесет и две и тридесет страна” (Бараћ 2014: 192), с годишњом претплатом чији је износ варирао од четрдесет и осам до четрдесет динара. До тренутка забране објављивања ових гласила, појавила су се двадесет и три броја *Нашег живоѿа*, односно двадесет и девет бројева *Жене данас*.

Поред исте године када су покренути, листове *Наш живоѿ* и *Жену данас* одликовала је сличност у уређивачкој концепцији, идеологијама пропагираним на страницама ових гласила, кругу сарадника и сарадника, како из књижевности тако и из ликовне уметности, али и идентичне трагичне судбине ових махом младих људи, сличности у историји трајања и гашења („судбини”) листа, односно у успешном комбиновању одлика забавно-поучног и специјализованог (револуционарна комунистичка омладинска/женска штампа) типа периодика.

Потребно је напоменути како је заједничка карактеристика *Нашег живоѿа* и *Жене данас* чињеница да су ове периодичне публикације настале као резултат потреба и циљева делатности Комунистичке партије Југославије и СКОЈ-а. Наиме, након VI Конгреса Комунистичке интернационале младих и консолидовања СКОЈ-а 1935. године, али и након недвосмислених препорука Јосипа Броза Тита 1936. године, о нужности инфилтрирања скојевске омладине у масовне омладинске организације (в. Милисавац 1959: 40), Женски покрет у Београду основао је Омладинску секцију,⁴ чије су чланице и покренуле *Жену данас*,⁵ као што је 27. септембра 1936. године основан Омладински културно привредни покрет (ОМ-ПОК) у Новом Саду (в. Милановић 1976: 25), који ће прерасти у масовну омладинску организацију и чија ће управа издавати лист *Наш живоѿ* (покренут свега два месеца након оснивања ОМПОК-а). Дакле, илегална КПЈ ширила је свој утицај преко легалних гласила, каква су била *Наш живоѿ* и *Жена данас*, истовремено служећи се поступцима дискурзивне мимикрије у прикривању властитог уплива, с циљем избегавања цензуре и омогућавања трајности излажења лист(ов)а. Као својеврсна маска/параван за пласирање идеја КПЈ уреднику и сарадницима *Нашег живо-*
данас...” (Бараћ 2014: 192).

⁴ „Преко групе антифашистѿкиња, у коју су по задатку Партије биле укључене Митра Митровић и Добрила Карапандић, у то време чланови Комисије за рад међу женама при ПК КПЈ за Србију, поведени су преговори с управом Женског покрета у Београду за оснивање омладинске секције. Управа Женског покрета је прихватила предлог јер је сматрала да ће на тај начин створити подмладак који ће оживети њихову организацију. Тако је Омладинска секција Женског покрета у Београду почела рад у јесен 1935. године...” (Цветић 1975: 57).

⁵ „Партија је покретање листа поверила групи младих комунистѿкиња из Омладинске секције Женског покрета...” (Цветић 1975: 69).

ѿа служило је фреквентно (у бројним чланцима и различитим поводима) позивање на демократско и слободарско наслеђе Војводине, прецизније, на идеје Уједињене омладине српске из шездесетих година XIX века, нарочито на ставове идеолога овог покрета, Светозара Милетића, и његовог сарадника и искреног пријатеља Јована Јовановића Змаја, док су уредница и сараднице *Жене данас* у исту сврху употребљавале позивање на Лигу жена за мир и слободу, при чему је индикативан поступак доношења интервјуа с Даницом Зечевић, председницом ове Лиге, већ у првом броју листа. („Гђа Д. Зечевић, претседница Лиге жена за мир и слободу, о миру”, ЖД 1/ 1936: 6). Попут редакције *Жене данас*, која је пре власти-тог уводника („Уводна реч”, ЖД 1/1936: 3), у првом броју 1936. године, објавила текст Габријеле Дишен, председнице Комитета жена против рата и фашизма („Ново поље рада за жене”, ЖД 1/1936: 2), и уредништво *Нашег животоѿа*, након уводника Живана Милисавца „На млађима свет остаје” (НЖ 1/1936: 1), у којем су апострофиране и идеје и реторика Уједињене омладине српске („Ми смо синови Војводине наследници Уједињене Омладине, и ми данас морамо прихватити аманет који нам је она оставила: просветом ка слободи а све на основу истине а помоћу науке”, НЖ 1/1936: 1), у истом, првом броју, објављује и чланке „Поводом прославе 70-годишњице омладинског покрета у Новом Саду” (извештај с манифестације у част седамдесетогодишњице Уједињене омладине српске која је послужила као повод за оснивање ОМПОК-а), „Оснивачка скупштина ’Омладинског културно-привредног покрета’” и „Омладински конгрес у Женеви”,⁶ у којима су тежње и циљеви активности КПЈ доследно и тенденциозно предочени као пракса чувања и неговања културног наслеђа, политичке мисли Светозара Милетића и српске демократске омладине XIX века.

Поред многоструких паралела које се могу повићи између *Нашег животоѿа* и *Жене данас*, кључне сличности препознали смо, ипак, у трима начелима која ће бити анализирана у засебним одељцима рада.

Начело демократије: у знаку Томаша Гарика Масарика

Упркос томе што је књига Федора Олешћука *Снаге демократије и ѿпрогреса у борби ѿротиив фашизма и реакције* преведена и објављена у Загребу 1947. године, и упркос чињеници да се у овој публикацији *Мале ѿолиѿичке библиотеке* не анализира период којим се ми у овом раду бави-

⁶ Коректура у прва три броја *Нашег живота* била је изузетно лоша, готово у свакој реченици постојао је велики број штампарских грешака, што је у знатној мери исправљено, већом пажњом уредништва, почевши од трећег броја. Ипак, у чланку који смо овде навели, грешка је садржана већ у наслову, те тако стоји „Омладински покрет у Женеви”. У тексту рада доносимо исправан, тј. исправљен облик наслова.

мо, управо овај, Олешћуков наслов, може се узети као концизно одређење ангажмана сарадника/сарадница и *Нашег живојѿа* и *Жене данас*.

Начело демократије, борба за слободу, мир, грађанска права и социјалну правду доминирају у обема периодчним публикацијама. Као парадигматичан пример, амблем демократије, у оба листа изабран је нимало случајно филозоф, политичар, творац демократске националне државе (Чехословачке Републике), критичар и левог (большевизам) и десног (фашизам и нацизам) тоталитаризма – Томаш Гарик Масарик (Tomáš Garrigue Masaryk). Председника Чехословачке Републике, „великог борца и револуционара, научника и писца, дипломату и државника” (в. „Г. Г. Масарик”, НЖ 11/1937: 1), Томаша Гарика Масарика, заговорника „... владавине права, парламентарне демократије и вишестраначког система, лаке и безболне смењивости на слободним изборима и неприкосновености приватне својине” (Илић 2014: 121) поштовала је целокупна светска демократска јавност, док су му у *Нашем живојѿу* и *Жени данас*, с правом, посвећени бројни жанровски разнолики прилози, из којих се јасно може ишчитати идеолошка позиција ових двају гласила.

Написи о чешком државнику, али и његовом наследнику (Едварду Бенешу), као и сâмој Чехословачкој Републици, бројнији су и учесталији у *Нашем живојѿу* него у *Жени данас*, али ипак подједнако важни у оба гласила. Тако, присуство „чехословачке” теме у листу војвођанске омладине зачиње чланак „Живела братска Чехословачка Република” (в. НЖ 6/1937: 3), објављен у шестом броју овог листа, априла 1937. године (броју који је на насловној страни донео фотографију Едварда Бенеша, тадашњег председника Чехословачке Републике, НЖ 6/1937: 1). Овај чланак заправо је краћа, али надахнута искреним одушевљењем, белешка о Бенешовој посети Краљевини Југославији и његовом срдачном пријему од стране омладинских организација и омладине уопште „Поздрављајући претседника братске Чехословачке Републике, војвођанска омладина је осетила да у њему не поздравља само претседника народа са којим је Војводину у прошлости везивао савез братске сарадње у борби против Аустриског апсолутизма, већ и претставника једне демократске државе, чија је судбина данас уско везана са судбином мира и слободе у целом свету” (НЖ 6/1937: 3). Разлоге Бенешове посете Југославији расветлио је Живан Милисавац, у доцнијим сећањима, када је истакао како је „... председник Чехословачке, тада већ непосредно угрожене од нацистичке Немачке, у пролеће 1937. године дошао у Југославију да покуша утврдити већ расклиману Малу антанту. Он је пролазио кроз Војводину, а напредна омладина му је дуж целог пута приређивала срдачну добродошлицу, дајући му до знања да је омладина уз Чехословачку, без обзира на то што

joј је тадашња југословенска влада почела да окреће леђа” (Милисавца 1976: 3–4).

Поред нимало безазленог геста недвосмислене подршке једној, како је у *Нашем животићу* истакнуто, „демократској држави”, омладина окупљена око ОМПОК-а (у сарадњи с Матицом српском и Матицом словачком), приредила је, почетком маја 1937. године, манифестацију Дан чехословачке културе. У истоименом извештају („Дан чехословачке културе”), у седмом броју *Нашег животића*, поред говора Косте Милутиновића о „утицају чехословачких културних радника на омладину Милетићевог доба”, предавања Михала Тополског о савременој чехословачкој књижевности, Николе Петровића о чехословачком позоришту, Живана Милисавца о разлозима омладинског одушевљења Чехословачком и проф. Марића о потреби културне сарадње с овом државом,⁷ предочени су, уједно, изводи из реферата Јелене Ненадовић о жени у Чехословачкој. Тумачећи Масарикове про(то)феминистичке напоре, Јелена Ненадовић је истакла „... да је само слободна жена истински корисна друштву и породици”, као и да „нема разлике између жене и мушкарца, рекао је врло једноставно и истинито Масарик. Жена може бити исто као и мушкарац лекар, професор, судија, болничар, адвокат, инжињер, и.т.д. Зато жени треба дати слободу, рад, културу, политику, друштвени живот, а не само начини је робом кујне и деце” („Дан чехословачке културе”, НЖ 7/1937: 6). Речи Јелене Ненадовић, којима се, посредством анализе напредних идеја Томаша Гарика Масарика, разара мит о жени као „анђелу дома” и пледира за продор жена у јавну сферу, одговарају, у потпуности, анализи Масарикових схватања, које је у тексту „Масарик о жени” изнела Јулка Хлапец Ђорђевић, у часопису *Жена данас*. Подвлачећи чињеницу да Масарик није оставио једну интегралну феминистичку студију, већ да се „... његове мисли у погледу жена налазе [...] раштркане у његовим социолошким делима и говорима” (Хлапец Ђорђевић, ЖД 8/1937: 81), попут Јелене Ненадовић, која је приметила да, према Масарику „нема разлике између

⁷ У чланку Светислава Мародића „Политика и привреда”, објављеном на семантички снажно обележеној позицији (у оквиру периодика као компактно структурираног и кохерентног књижевног облика), тј. на насловној страни осамнаестог броја *Нашег живота*, сугерисана је, такође, потреба сарадње, овога пута привредне, између Краљевине Југославије и Чехословачке Републике, будући да су у питању две мале или средње земље, повезане „крвним моментом” (Југословени и Чехословаци спадају у словенске народе), али и две суштински мирољубиве државе, које цене слободу и демократију „У спољној политици мало је народа у свету, који су у толикоме степену мирољубиви и лишени сваке не агресивности него чак и анимозности према другим народима и земљама, као што је то с народима Чехословачке и Југославије случај. У унутрашњој политици такође мало је народа у свету који у толикоме степену воле слободу и демократију као што их воле наши народи” (Мародић, НЖ 18/1938: 1).

жене и мушкарца”, Хлапец Ђорђевићева такође запажа да „за Масарика нема уопште женског питања, оно је уједно и мушко питање, просто питање људског друштва. Небројено пута истакао је Масарик да он не признаје никакво преимућство мушкарца над женом и да жена заслужује да јој се даду исте могућности моралног и интелектуалног развитка као мушкарцу. Она мора имати могућности да се афирмира у свим гранама људске делатности” (Хлапец Ђорђевић, ЖД 8/1937: 81). Тумачећи Масарикове демократске и дубоко хуманистичке ставове о нужности изједначења права и обавеза мушкараца и жена, како у јавном тако и у приватном животу (јер, Масарик „... ставља мушкарца пред неминовност да и он узме на себе много бремена која су скопчана са одгајањем деце, а која терете данас само жену” [ЖД 8/1937: 81]), Хлапец Ђорђевићева подвлачи Масариков став „зашто се говори само о светости материнства, ваља указати већ и на светост очинства”, уједно га коментаришући: „Да се поправи људско друштво потребно је да се мушкарац више посвећује породици него што то бива данас” (Хлапец Ђорђевић, ЖД 8/1937: 81).

Дакле, Томаш Гарик Масарик у *Нашем живоћу* и *Жени данас* фигурира као репрезент начела демократије у политичком животу (самим тим, и као антипод представницима ондашње југословенске владе), али и као заступник идеје еманципације жена, те као неко ко је доследно утицао на повећање самосвести (чехословачке) жене о властитом положају, али и као заговорник активнијег укључивања жена у сва занимања, самим тим и у политички живот, било у оквиру националне државе, било на међународном плану. Масарик је фигура која је формирала интелектуалну климу и антифашистичко расположење код тадашње омладине, усмеривши њихове судбине и судбине њихових периодичних публикација у врло одређеном правцу. Стога Масариково присуство није случајно, већ представља акт отворене подршке антифашистичком покрету.

У складу с тим, већ у првом броју *Жене данас*, 1936. године, као позитиван пример жене ангажоване у политици приказана је сенаторка у чешкој Народној скупштини и једна од најистакнутијих поборница политичких права жена, госпођа Пламинкова. У интервјуу, ова шездесетједногодишња отресита и разборита политичарка и активисткиња изнела је податке о властитом начину укључивања у политику, као и своја схватања о захтевима који се постављају пред жену која треба да се запосли, а од које се по правилу увек очекује да буде знатно талентованија, стручнија и способнија како би добила исти посао као мушкарац (од којег се такав степен изузетности обично не захтева). „Зар жена мора да буде четири главе виша од човека, па да има подједнака права? Зар не може да буде бирана и кад је једнака, ако баш хоћете и исто толико глупа? Вама је мушкарац увек способан а жена мора унапред да

покаже да ли је способна или не” („Са конгреса у Дубровнику. Наше жене на Конгресу говоре. Интервју са страним женама”, ЖД 1/1936: 14). Егземпларни портрет чехословачке жене у политици биће предочен и у нешто обимнијем чланку „Чешке парламентарке” у *Жени данас*, 1937. године. Сумирајући историјат феминистичког покрета у Чехословачкој од средине XIX века до тридесетих година XX века, сараднице *Жене данас* (раз) откриле су и елементе властитог идеолошког становишта. Наиме, часопис *Жена данас*, као инструмент обликовања феминистичке контрајавности у Краљевини Југославији (в. Бараћ 2012а), у складу с идеолошким циљевима КПЈ, пропагирао је примат борбе класа над борбом полова, као што је заступао и јединствену акцију радничког покрета, те се у речима: „Кад жене изиђу на улице, кад им агитација омогући упознавање широких слојева са њиховим програмом, постаје јасно да феминизам не значи борбу против мушкараца већ борбу за више човечности у друштву” (ЖД 7/1937: 73), препознају и ставови сарадница *Жене данас* о „другарском”, заједничком иступању радница и радника у захтевима за задобијање грађанских и политичких права. Изузетно су значајна и запажања о актуелним циљевима феминизма у Чехословачкој: „Данас је задатак чехословачких феминисткиња да одржавају равнотежу између теоретског законодавства и његовог практичног примењивања. Ова равнотежа је врло често ремећена на штету жене, нарочито у последње време, у доба економске кризе, кад се све оштрије показује тенденција да се жени осујети приступ на боље плаћене и утицајније положаје. Који пут се иде тако далеко да се њено продирање у јавни и привредни живот проглашава као узрок кризе” (ЖД 7/1937: 74), будући да се у овим циљевима препознаје и „ново поље рада” и „нови феминизам” југословенске жене, али и модус деловања сарадница часописа *Жена данас*, у којем су уредно тумачене све законске одредбе доношене на штету жена, као што је лицемерним, тенденциозним, злонамерним и нетачним означавањем сваки покушај оптужбе запослених жена као свеколиких узрочника привредне кризе. Најрелевантнија је, дало би се закључити, у овом тексту успостављена поларизација између непомирљивих и оштро сучељених идеологија: идеологија феминизма и фашизма, као демократских и антидемократских принципа, односно, једног који носи у себи идеју ослобођења жене и другог који жену спутава и обесправљује. На тај начин, јасно су конфронтрана феминистичка и демократска начела с једне, и фашизам с друге стране, како у овом појединачном прилогу, тако и у целокупном часопису, што се концизно може формулисати управо речима из чланка „Чешке парламентарке”: „Ослобођење жене без демократије не може се ни замислити а исто тако ни права демократија без ослобођене жене” (ЖД 7/1937: 74).

Попут Карла Попера (Karl Popper), који ће у књизи *Ойворено друшйво и његови нейријатйели* Масарикову државу означити као „... једн[у] од најбољих и најдемократскијих држава које су икада постојале” (Попер 1993: 382) у часопису *Жена данас*, своју репортажу „Неколико месеци у Чехословачкој престоници” Нада Дорошки започиње одређењем Чехословачке Републике као „демократске земље” и чехословачког народа као „демократског народа”, док целокупан приказ студентског живота у Прагу прераста у апологију демократског државног уређења. (в. Дорошки, ЖД 16/1938: 162–163). Занимљиво је да и прилог „Жене у Чешко-Словачкој борје се за своја права”, у којем је описано реаговање чехословачких феминисткиња на оптужбе појединих прашких листова против запошљавања жена у условима економске кризе (Дорошки, ЖД 19/1939: 192–193), потписује такође Нада Дорошки, ауторка која ће две године након овог прилога, с Јарославом Малим превести с чешког језика збирку *Чешке йриче*.⁸ У истом броју *Жене данас*, у којем је објављена репортажа Наде Дорошки, може се прочитати и напис „Поводом годишњице смрти Томаша Масарика” (ЖД 16/1938: 162), чиме се ово гласило приближава листу *Наш живојй*, који ће на насловној страни последњег, двадесет и трећег броја, 1938. године, донети фотографију Томаша Гарика Масарика, с невеликом забелешком: „Прошла је година дана од смрти Масарика” (НЖ 23/1938: 1), као и стихове песме „Где је мој дом” („Кде домов тиј?”) на чешком језику. Фотографија Томаша Гарика Масарика нашла се на насловној страни *Нашег живојйа* и у октобру 1937. године, непосредно након Масарикове смрти, пропраћена текстом „Т. Г. Масарик” (НЖ 11/1937: 1), у којем је Чехословачка Република изнова предочена као симбол демократије: „Његова земља и данас још стоји и стајаће на бранику слободе, демократије и мира, онако како је стајала кад ју је Он предао у руке свом наследнику [Едварду Бенешу, прим. М. Ђ.]” (НЖ 11/1937: 1). *Наш живојй*, у току двогодишњег излажења, доносио је редовно најаве публикавања Масарикових списа како у Краљевини Југославији („Са скупштине Матице српске”, НЖ 11/1937: 5, „Словенска библиотека Матице српске”, НЖ

⁸ Јарослава Малог помиње Божидар Ковачек у тексту „Масарик и Матица српска”. Пишући о финансијским приликама и издавачкој делатности Матице српске уочи Другог светског рата, Ковачек запажа „Сумрачну годину 1938. када је свет, неспреман и невољан да се супротстави нацистичкој пошастји жртвовао Масариково ремек-дело, Чехословачку, Матица не жели да прећути. Осиромашена, била је свела своју издавачку делатност на најнужније, махом на популарне брошуре и периодику. Но, упела се пред злом и у фаталној години уз књигу о Масарику, као другу и последњу у серији ’Посебна издања’ издаје у редакцији Јарослава Малог *Антологију савремених приповедака Западних Словена*, у којој чешки и словачки писци чине природну већину. [У питању је, заправо, *Антологија савремених приповедача Западних Словена*, прим. М. Ђ.]” (Ковачек 2000: 107).

12/1937: 2), тако и у Чехословачкој („Културни преглед – политички преглед”, НЖ 13/1937: 4), као што је, у рубрици посвећеној прегледу штампе („Књиге и листови”) обавештавао о гласилима која су поједине бројеве посветила „успомени Т. Г. Масарика” (*Лейтџис Мајџице срџске*, септембар–октобар 1937. године, в. „Књиге и листови”, НЖ 12/1937: 8), или, пак, о онима у којима су објављене релевантне студије о Масарику, попут *Годишњака Мајџице срџске за 1938. годину*, с прилогом Крешимира Георгијевића „Т. Г. Масарик у разговорима и ћутањима са Карелом Чапеком” (в. „Нови листови и часописи”, НЖ 14/1938: 9), или ће, пак, донети одломак из књиге *Разговори с Т. Г. Масариком* Карела Чапека⁹ („Масарик о демократији”, в. НЖ 16/1938: 5), који је листу уступио преводилац поменуто књиге, Крешимир Георгијевић.¹⁰

Такође, потребно је истаћи како је „чехословачка” тема директно повезала *Наш живџи* и *Жену данас*. Извештај о Интернационалној мировној конференцији жена, одржаној у Марсељу, о којој је *Жена данас* известила у јулу 1938. године, помињући дирљиву сцену када су француске делегаткиње предале госпођи Пламинковој корпу цвећа, обећаваши подршку чехословачком народу у случају евентуалног будућег сукоба, на шта је представница Чехословачке, одраније позната читаатељкама *Жене данас*, одговорила: „Ако нас нападну, борићемо се до смрти!“ („Одржана је у Марсељу Инстернационална мировна конференција жена”, ЖД 15/1938:13), пренет је, као извод, и у *Нашем живџи*,¹¹ уз помињање госпође Пламинкове која је „... говорила о [...] демократији. Она је нагласила да демократија треба да буде влада народа, вођена од народа, за народ”, и уз препоруку читаатељкама *Нашег живџи*: „Омладинке, читајте часопис *Жена данас*. То је лист који свестрано пише о ономе што вас интересује, о ономе што вас тишти и боли” („Преглед часописа”, НЖ 23/1938: 8).

⁹ У двоброју за јануар и фебруар 1939. године, *Жена данас* обележила је смрт Карела Чапека краћим написом „Карел Чапек”, у којем је истакнуто: „Свега пар месеци после слома демократске Чехословачке, умро је, дубоко сломљен у себи, и њен најистакнутији књижевник Карел Чапек. Он припада оној младој генерацији чешких књижевника која је деловала и радила у оквиру Масарикових идеја демократски схваћеног хуманизма” (ЖД 19/1939: 6). Одмах након краћег записа о Карелу Чапеку, објављен је, у *Жени данас*, и одломак трећег чина Чапекове драме *Мати* (ЖД 19/1939: 6).

¹⁰ Књигу *Разговори с Т. Г. Масариком* Карела Чапека, коју је превео Крешимир Георгијевић, објавила је Матица српска, као прву публикацију новопокренуте серије „Посебна издања”, исте, 1938. године, када је и забрањен лист *Наш живот*, који је у последњем броју, као што је поменуто, обележио годишњицу Масарикове смрти.

¹¹ У *Нашем животу*, овом приликом, направљена је грешка, јер се као број *Жене данас* у којем је овај прилог донет, помиње август 1938. године, а у питању је јул 1938.

Начело заједнишѿтва: у знаку омладинског и женског акѿивизма

Иако означен као „лист војвођанске омладине”, *Наш живоѿ* био је, заправо, гласило Омладинског културно привредног покрета, у почетку брижљив „регистратор” оснивања месних одбора ОМПОК-а, као и поуздани извештач о активностима (приредбама, предавањима, позоришним представама и сл.) ове организације, да би, након што је Банатска управа 10. новембра 1937. године донела одлуку о распуштању ОМПОК-а (в. Попов 1983: 403), *Наш живоѿ* преузео функцију „регулатора” омладинског културног живота и политичке делатности, те да би, недвосмислено и сигурно, израстао у јавну (медијску) трибину војвођанске скојевске омладине. Посредством рубрика *Проблеми села* (од петог броја преименована у *Селачка сѿрана*), *Полиѿичка ѿрибина омладине* (од четвртог броја: *Полиѿичка ѿрибина*), *Књижевна сѿрана*, *Радничка сѿрана* (уведена у петом броју), *Омладински йокреѿ*, *Наша анкеѿа*, *Кроз школе*, *Дойиси* и *Сѿорѿ*,¹² лист *Наш живоѿ* критиковао је недостатке ондашњег образовног система (*Кроз школе*), предочавао омладини предности које проистичу из бављења спортом (*Сѿорѿ*), пружајући, уједно, својим младим читаоцима и читатељкама могућност слободног изражавања мишљења (*Наша анкеѿа*) и развијања књижевног (*Књижевна сѿрана*), односно новинарског (*Дойиси*) талента, као што је редовно упућивао омладину у политичке (*Омладински йокреѿ*, *Полиѿичка ѿрибина* и *Шѿанија*) и(ли) економске/привредне актуелности (*Селачка сѿрана*), те је, на тај начин, ово напредно омладинско гласило успешно комбиновало задатке пружања забаве и поуке, с једне, и мобилисања и револуционисања најширих слојева омладине, с друге стране. Програмска оријентација листа, која је подразумевала окретање ка целокупној омладини, без обзира на конфесионалну, националну и класну припадност, садржана је у уводнику првог броја *Нашег живоѿа*, у којем аутор текста (власник и уредник листа) Живан Милисавац поручује: „Оставимо на страну наше ситне размирице, пређимо преко онога што нас дели а пригрлимо оно што нас спаја” (Милисавац, НЖ 1/1936: 1). У овим речима јасно се читује тежња КПЈ за придобијањем како сеоске, тако и радничке и интелектуалне омладине, свих националности и вероисповести, у процесу формирања

¹² Од седмог броја лист *Наш живот* задржао је исту физиономију, иако су уклоњени називи рубрика, при чему су остале именоване само две рубрике: *Омладински покрет* и *Књижевна страна*. У прва три броја читава једна страна носила је наднаслов *Шпанија* и била посвећена информисању о грађанском рату у Шпанији, да би од четвртог броја, поштујући мишљење анкетираних омладинаца, забринутих за судбину листа (који би цензура, због изразито револуционарног тона и тематике, могла да забрани), ова рубрика била укинута, а информације о борбама у Шпанији преношене посредством ситнијих прилога (махом вести и извештаја) с фронта у (пре)осталим рубрикама.

једног и јединственог фронта против надирућег фашизма, милитаризма и политикá расне нетрпеливости, тако да се наслов текста Федора Киселичког „Један је фронт” (нав. према: Милисавац 1959: 206–208), у којем је указано на циљеве делатности ОМПОК-а, може разумети и као метафора организоване народнофронтовске и скојевске борбе, карактеристичне како за *Наш животи*, тако и за *Жену данас*.

Наиме, попут *Нашег животи*, који се експлицитно декларисао као лист намењен омладини, *Жена данас*, коју су покренуле чланице Омладинске секције Женског покрета у Београду (омладинке скојевке), формирала је специфичан тип имплицитних читатељки (младих девојака, в. Бараћ 2014: 197), као реципијенткиња датог новинског дискурса, али и као активних учесница (са-учесница) у креирању пролетерско-феминистичке субалтерне контрајавности.¹³ Као повлашћени простор паралелне (субалтерне) дискурзивне арене фигурирају, у *Нашем животи*у, рубрике *Омладински њокреј* и *Политичка њрибина*, односно, у *Жени данас*, рубрика *Активност њена код нас*. Поред *Политичке њрибине*, у којој су махом објављивани теоријски текстови посвећени промишљању негативних последица политичке идеологије која је гурала свет у нови тотални рат – идеологије фашизма („Економско наличје европске политике”, НЖ 4/1937: 5, „Изгледи фашизма код нас”, НЖ 5/1937: 3, „Како је постала једна политичка идеологија”, НЖ 6/1937: 3), рубрика *Омладински њокреј* уредно је пратила оснивање Омпок-а (и његових месних одбора), као што је извештавала о свим активностима које је ОМПОК предузимао у циљу окупљања и организовања омладине, чему је у потпуности одговарала рубрика *Активност њена код нас* у *Жени данас*, у којој је извештавано о раду женских друштава, те су, на тај начин, жене (читатељке овог часописа) подстицане да се, посредством организоване заједничке акције, боре за своја права.¹⁴

¹³ Служећи се терминима Ненси Фрејзер (Nancy Fraser), Станислава Бараћ запажа: „Женски и феминистички часописи, заједно с осталим активностима чланица женских покрета и удружења (појединачни издавачки подухвати, зборови, серије предавања, курсеви, разни видови окупљања, међународне конференције, петиције за опште право гласа, за мир, против рата, за разоружање, итд.), обликовали су у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, тј. Краљевини Југославији (1919–1941) субалтерну контрајавност, у смислу који том појму даје Фрејзерова.” (Бараћ 2012а, <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=42>, приступљено 11. 12. 2015).

¹⁴ Већ у првом извештају, који је рубрика *Активност њена код нас* донела у јануару 1938. године, помињу се „... Лига жена за мир и слободу, Организација поштанско-телеграфских службеница, Удружење универзитетски образованих жена, Професорско друштво, Југословенско друштво дипломираних сестара, а преноси се и говор др Марије

Поред детаљних извештаја о организовању ОМПОК-а, како у већим тако и у мањим местима Војводине, *Наш живојѿ* донео је, у допису „Омладинка нам пише”, октобра 1937. године, вест о оснивању секције Женског покрета у Сомбору, у којој се истиче: „Живот и прилике данас упућују и наше жене да се организују.” (НЖ 11/1937: 5), при чему речи анонимне дописнице „већ одавно се овде осећа потреба за једном женском организацијом која би имала за циљ просвећивање жене и заштиту њених права и која би обухватила све жене нашег града без обзира на друштвену националну и верску припадност” (НЖ 11/1937: 5) одговарају сâмом програму листа *Наш живојѿ*, изнетом у већ поменутом уводнику „На млађима свет остаје” Живана Милисавца, о нужности окупљања и мобилисања целокупне омладине, без обзира на њене тзв. „ситне разлике” (НЖ 1/1936: 1). Након најаве о образовању Акционог одбора секције Женског покрета у Сомбору и његовој оснивачкој скупштини заказаној за 26. септембар 1937. године, о чему је писано у *Нашем живојѿу*, и часопис *Жена данас*, у осмом броју, у оквиру рубрике *Акѿивносѿи жена код нас* пренео је вест: „У свечаној сали Градске куће у Сомбору, 26. септембра о. г. на оснивачкој скупштини Женског покрета окупиле су се жене свих друштвених слојева, без разлике на верску и националну припадност и једнодушно манифестовале своје жеље за побољшањем жениног положаја.” (ЖД 8/1937: 11). Овај пример заправо може послужити као метонимијска ознака делатности сарадница/сарадника и *Нашег живојѿа* и *Жене данас*, који су истрајно настојали да политички освете најшире слојеве омладине и жена (а посебно женске омладине), али, уједно, и да предоче предности колективне акције и да негују, код омладине и жена, колективни дух и идеал заједништва.¹⁵

Тако већ у четвртном броју, у марту 1937. године, *Жена данас* доноси прилог Душанке Сретеновић „Београдски дом студенткиња”, који, употпуњен фотографијама насмејаних девојака, представља апологију заједничког живота југословенске женске студентске омладине: „У дому станују девојке из разних крајева Југославије: Словеначке, Македоније, Далмације, Босне, Војводине, Цр. Горе итд. Поред њих има и неколико странкиња (Американке, Бугарке, Рускиње, Немице). И све оне, иако се први пут виде у животу, иако су дошле из разних средина, различито ва-

Вајс-Гајић као представнице жена у општинској служби које се још увек нису организовале (9/1938: 10–11)” (Бараћ 2014: 198).

¹⁵ *Наш живот* известио је и о оснивању Женске секције при Удружењу Војвођана у Београду. Ова секција одржавала је једном недељно (четвртком) састанке, на којима су дискутоване теме „Жена у средњем веку” и „Жена у данашњем друштву”, након чега су чланице ове секције учествовале у пробама хора. („Једно вече у нашим просторијама”, НЖ 17/1938: 11).

спитаване, различитих темперамената, прилагодили су се, сродиле међ собом и добро се слажу.” (Сретеновић, ЖД 4/1937: 10). Слично *Жени данас*, лист војвођанске омладине *Наши животи*, у тексту Тоше Божића „Ђачкој омладини на почетку рада”, износи идеје о предностима заједничког, колективног припремања завршног испита, поентиране (пре)поруком: „У заједници стварајте планове и градите, у заједници се забављајте.” (Бојин, НЖ 23/1938: 2). Осим студентској, *Жена данас* пажњу је посветила и школској женској омладини, што се види у прилогу „Ми нисмо спремне...” (ЖД 15/1938: 17), који потписује Гимназијалка, али и у студиозном чланку Vere Штајн-Ерлих „Омладинска питања” (ЖД 14/1938: 115–16), у којем се насупрот опасној и потенцијално (ауто)деструктивној изолованости индивидуе (где је као крајност означено самоубиство: „Самоубиства, бјежање од куће, нападаји на професоре, и слично, одблесци су тешких бура, које се одигравају код многих младића и дјевојака, дуго времена незапажено, док једног дана не навуку пажњу на се катастрофалном формом којом се испољавају.” [ЖД 14/1938: 15]), као позитивна страна омладинског живота истиче укључивање у омладинске организације, јер „елементарна потреба омладине заједничка, изгледа, омладини свију историских епоха је жеља за удруживањем, за заједничким животом, за свакодневним друговањем и заједничким кретањем, за организованим заједничким потхватима и циљевима.” (ЖД 14/1938: 15). Проматрању самоубиства из чланка Vere Штајн-Ерлих одговара текст „Самоубиство и вредност живота”, објављен у *Нашем животи*у маја 1937. године (НЖ 7/1937: 3), док се „заједничким потхватима и циљевима” омладине¹⁶ лист *Наши животи* бавио посредством рубрике *Омладински њокреји*, у којој су описиване делатности ОМПОК-а, као што је, исто тако, у овом листу, извештавано и о другим омладинским организацијама, попут новосадске Културе („*Култура* је оживела...”, НЖ 22/1938: 10 и „О раду *Културе* предавања, излети, летовања”, НЖ 23/1938: 10), али и о прослави шездесетог рођендана Васе Стајића и обележавању шездесетогодишњице смрти Ђуре Јакшића, као и о значајним манифестацијама – Дану чехословачке културе и Дану војвођанске културе XIX века,¹⁷ док се, као најзначајнији, може издвојити рад ОМПОК-а на повезивању свих напредних омладинских организација

¹⁶ На насловној страни десетог броја *Нашег живота* штампан је текст „Јединство пре свега” (НЖ 10/1937: 1), у којем су садржани главни циљеви и програмска начела омладине окупљене око ОМПОК-а и *Нашег живота* „УЈЕДИНИТИ ЦЕЛОКУПНУ НАШУ ОМЛАДИНУ, СЕЉАЧКУ, РАДНИЧКУ, ТРГОВАЧКУ, ЗАНАТЛИЈСКУ И ИНТЕЛЕКТУАЛНУ – ТО ТРЕБА ДА НАМ ЈЕ ДАНАС ПРВА И ГЛАВНА ДУЖНОСТ.”, где се програмски карактер овог прогласа истиче и графичком интервенцијом – употребом великих слова у тексту чланка.

¹⁷ Заједништво је као идеал омладине окупљене око ОМПОК-а и *Нашег живота* истакнуто и анализирано и у тексту Ђерђа Гала (1980: 259–266).

у јединствени Омладински универзитет („Омладински универзитет је основан”, НЖ 12/1937: 9).¹⁸

Ипак, манифестација која је представљала, на глобалном плану, одраз омладинског активизма и антиратног ангажмана била је Међународна изложба уметности и технике (у склопу које је организован и Међународни омладински сабор за мир), одржана у Паризу 1937. године, о којој су известили и *Жена данас* („Међународна изложба уметности и технике савременог живота” и „Какво место има жена на изложби”, ЖД 7/1937: 3–4) и *Наш живоѿи* („Писмом из Париза” Феђе Лазарева (заправо, Федора Киселичког)), у три узастопна броја овог омладинског листа (НЖ 10/1937: 4, НЖ 11/1937: 4, НЖ 12/1937: 4–5).

Окупљање омладине/жена око масовних организација (начело заједништва) било је битан предуслов развоја њихове снажне антифашистичке делатности. Такву делатност развила су и подржала управо гласила ових организација, каква су била *Наш живоѿи* и *Жена данас*.

Начело борбе: у знаку анѿифашизма и хуманистѿичких вредности

Као чиниоци пролетерске омладинске, односно пролетерско-феминистичке контрајавности, *Наш живоѿи* и *Жена данас* своје субалтерно дискурзивно поље формирали су кроз процес оштре конфронтације фашизма, против којег су се борили, и хуманистичких вредности, за које су се залагали и које су истрајно и доследно пропагирали.

Идеалима целокупне омладине окупљене око ОМПОК-а, који су у уводнику првог броја *Нашег живоѿи* именовани као „... мир, слобода и напредак” (Милисавац, НЖ 1/1936: 1), одговарају, у потпуности, схватања изнета у тексту Анкице С. Милатовић „Наш задатак”, у којем је истакнута потреба залагања „... за велика начела демократије и за социјалну правду” (Милатовић, ЖД 2/1936: 3), при чему су, уз овај прилог, на истој страни штапане и речи Жан Жак Русоа: „Никада лепша, узвишенија ни кориснија жеља није обузимала људске духове, но што је жеља за трајним и општим миром међу свим европским народима.” (ЖД 2/1936: 3), као и говор пацифисткиње Гертруде Бер, одржан на Коларчевом универзитету на Дан примирја (11. новембра 1936. године), поентиран речима: „Живимо да би створили свет који ће дати рада и хлеба. Слободу и Мира сви-

¹⁸ Као чланице Омладинског универзитета наведене су, у овом прилогу, следеће организације: Омладинско удружење „Култура”, Графички просветни одбор, Трговачка и занатлијска омладина, НУЈС (Новосадско удружење југословенских студената, прим. М. Ћ.), Амика Рондо Есперантиста, Женски покрет, Уметничка група „Радник”, спортски клубови „Војводина”, „Раднички” и „Славија”, Студентска Матица, „Иврија”, Реформатска омладинска читаоница, Удружење „Скаута” и Омладински културно привредни покрет (ОМПОК), на чију је иницијативу и основан Омладински универзитет (в. НЖ 12/1937: 9).

ма.” (ЖД 2/1936: 3). Упркос недвосмисленом залагању за пацифистичку оријентацију (како у часопису *Жена данас*, тако и у оквирима сâмог Женског покрета), нимало контрадикторно, у прилогу „Наш задатак” истиче се следеће: „Главни и најважнији задатак данашње жене јесте борба против фашизма, против носиоца рата и заједничког непријатеља и жене и мушкарца, против средњевековног ропства и најсвирепије економске експлоатације...” (ЖД 2/1936: 3), као што су, исто тако, у првом броју листа *Наш живој*, у тексту „Борба између фашизма и демократије” изнети идеолошки постулати војвођанске скојевске омладине (заклоњене маском „неумрлог” Светозара Милетића):

„У својим симпатијама према борби шпанскога народа за слободу остала је војвођанска омладина верна наследству неумрлог Светозара Милетића, који је у XIX веку пратио са великим симпатијама борбу шпанског народа за слободу. Светозар Милетић је знао, као што то војвођанска омладина треба данас да зна, да се пријатељи напретка и слободе морају узајамно помагати и да у свету постоји увек један непријатељ слободе, који не познаје граница. Тај непријатељ се данас зове фашизам.” (НЖ 1/1936: 5).

Дакле, већ уочен двосмислени однос према милитаризму (самим тим и према пацифизму) у *Жени данас* (в. Бараћ 2012: 227), обележио је и лист *Наш живој*. Амбивалентан третман начела борбе, која је империјалистичка, деструктивна и реакционарна, у случају оне која карактерише акције присталица фашизма, и борбе која је обележена тежњом за успостављањем демократичнијег друштвеног уређења, слободе и равноправности свих појединаца, када је у питању борба прокомунистички оријентисаних снага, јавља се и у *Нашем живој*у и у *Жени данас*.

Као комунистичка штампа намењена револуционисању омладине и жена, *Наш живој* и *Жена данас* оштро су се супротставили десним тоталитаризмима и њиховим империјал(истич)ним подухватима, те су тако, у оба гласила, доношене како вести о рату у Абисинији, тако, у знатно већој мери, о Другом јапанско-кинеском рату, као и о грађанском рату у Шпанији, који је избио исте године када су и покренути *Наш живој* и *Жена данас*.¹⁹

¹⁹ Занимљиво је да је исте, 1936. године, покренут омладински лист *Хиљаду девет стотина тридесет шеста*, о чему је, у *Жени данас*, писао Радован Зоговић у тексту „Сусрети с Нушићем”, видећи у Нушићу пријатеља нове омладине, те неког ко је говорио „... о нужности борбе којом ће се ’ствараоци културе поставити испред рушилаца културе’, о књижевности која ’мора бити заточник слободе’, о дужностима књижевника и уметника да буду сарадници покрета који се боре за широка права народа и за широку слободу без које би та права била илузорна’, о савременој реакцији у Европи ’која је утолико грубља што се... враћа њеним најдавніјим облицима’, о борби против рата, која је ’борба за одржавање човечанства на путу напретка’...” (ЖД 10/1938: 4), у чему су садржане идеје

У прва три броја *Нашег живоѿа*, у рубрици насловљеној једноставно *Шпанија*, поред текстова писаних са становишта политичке економије или оних у којима су сумиране борбе на шпанском фронту „Борба између фашизма и демократије” (НЖ 1/1936: 5), „Нека се зна” (НЖ 2/1936: 5), „Шпанија у пламену” (НЖ 3/1937: 4), објављиване су и вести о југословенским омладинцима погинулим у Шпанији „Наш омладинац стрељан у Шпанији” (НЖ 2/1936: 5), „Стрељања у Севиљи” (НЖ 2/1936: 5), „Још један наш омладинац погинуо на мадридском фронту” (НЖ 3/1937: 4),²⁰ као и песма подршке демократској влади и народу Шпаније – *Јуѿарње новине* Радована Зоговића, с печатљивим стиховима „Народе шпански, народе братски! / У својим мукама / осјећаш ли и нас уза се? / И нас / што подносимо братске прегршти под твоје ране, / што ти машемо братском заставом мисли / нас / што те срцем бранимо! / Народе шпански, братски народе!” (Зоговић, НЖ 3/1937: 4).²¹ На сличан начин, на последњој страни другог броја *Жене данас* нашао се пано с фотографијама учесника грађанског рата у Шпанији, као што је на последњој страни трећег броја овог часописа објављена фотографија двеју жена ошишаних до главе, с краћим записом: „Две шпанске жене које су ошишане од стране војника генерала Франка”. Ове, према речима Миланке Тодић, субверзивне, провокативне и радикално другачије фотографије (в. Тодић 2008: 156), комбиноване, на последњој страни трећег броја *Жене данас*, с фотографијама успешних радних жена (с фотографијом фабричке раднице и награђене мађарске књижевнице Јолан Фелдеш), своју пацифистичку и антифашистичку поруку доследно су удруживале са захтевима феминистичке борбе, као што су, уједно, служиле уредници и редакцији да визуелним средствима предоче оно што би, да је експлицитно, у тексту, тј. вербалним средствима (ис)казано, било подвргнуто цензури. Ипак, у трећем броју *Жене данас* објављена је и „Репортажа из Шпаније” Владимира Дедијера, коју отвара глорификација заједништва („У Шпанији постоји само један херој. Маса. Говорити о подвизима овог или оног милицио-

КПЈ и у чему се препознаје модус васпитног утицаја *Жене данас* на своју читалачку, посебно омладинску публику.

²⁰ Иницијатива КПЈ за одашиљање добровољаца у Шпанију имала је, према речима Живана Милисавца, видног успеха: „И поред огромних препрека, из Југославије је отишло у Шпанију око хиљаду две стотине југословенских бораца који су, по речима Маршала Тита, ’сачињавали оно језгро интернационалне бригаде која је у најкритичнијим часовима умарширала у Мадрид да помогне зауставити Франкове банде пред мадридским зидовима’.” (Милисавец 1959: 99)

²¹ *Наш живот* ће донети, у августу 1937. године, песму „Био је то месец јули” Танасија Младеновића, писану поводом годишњице грађанског рата у Шпанији (Младеновић, НЖ 9/1937: 7).

нара неправедно је. Јер у овој земљи нема кукавица. [...] Милиционар је синоним свесног борца, који зна зашто пушку носи и живот даје на брдима Гвадараме, под Мадридом у Арагонији....” [ЖД 3/1937: 2]), што се, заправо, може тумачити као семантички двоструко маркирана идеологема, истакнута како положајем у тексту (почетак прилога), тако и контекстуалном позицијом (први прилог у одређеном, у овом случају трећем броју часописа). Апологија заједничке, јединствене борбе шпанских жена, садржана је и у гесту изричитог одбијања рањених милиционарки да југословенском новинару дају своја имена. Овај поступак одлучне и свесне деперсонализације и давања примата начелу колективитета над значајем јединке образложен је речима сâмих милиционарки „Оне кажу да имена нису важна. Данас гине хиљадама младих Шпанаца и Шпањолки за слободу своје земље и њихова се имена не знају... [...] Имена су непотребна... Све су оне исте... Све ће оне погинути ако треба за слободу, мир и демократију.” (Дедијер, ЖД 3/1937: 2).

Поред тога што је и у *Нашем живоју* и у *Жени данас* као главни непријатељ светског мира, слободе и демократије означен фашизам, ипак се значење појма фашизам додатно нијансира у *Жени данас*, где је ова политичка идеологија сагледана у већ поменутом тексту „Наш задатак”, као реакционарна и антифеминистичка, будући да је „у погледу женских права фашизам [...] вратио точак историје далеко у средњи век, који му је служио за углед и при стварању свога сталешког државног уређења” (ЖД 2/1936: 2), те се отуда и може разумети везивање атрибута „средњевековни” уз именицу фашизам. Ипак, најзначајније је и далековидо, рекло би се, уочавање антиинтелектуалистичких и антикултурних својстава фашизма у часопису *Жена данас*. Наиме, Ендру Хејвуд (Andrew Heywood) у књизи *Политичке идеологије*, као једно од основних обележја фашизма, издвојиће управо антиинтелектуализам, презир према апстрактном мишљењу и обожавање акције (Мусолинијеви омиљени слогани гласили су: „Акција, а не прича” и „Неактивност је смрт”) (в. Хејвуд 2005: 229), као што је и сведок успона фашизма југословенски дипломата у Риму, Иво Андрић, у тексту „Фашистичка револуција”, објављеном у *Југославенској њиви* децембра 1923. године, приликом описа поворке фашиста и фашистичког конгреса у Риму из новембра 1921. године у(с)тврдио: „Изузимајући по којег одушевљена и брадата професора и газдинске синове, и студенте с наочарима, све су то била *бруијална, неинтелигентна лица виолетних илаланачких тшишова*. Гологлави, бледи и модри од студени, у неком бесном заносу, они су носили своје заставице [...] и махали чворастим тољагама или простим комадима неизрађена гвожђа и олова, који су очито били

посвећени традицијом многих тучњава. То је био све *го йуцибрай* [курзиви М. Ћ.]” (нав. према: Андрић 2009: 21). Дивљаштву и варварском поступању виолентних и неинтелигентних фашиста у Шпанији, који су уништавали светске културне тековине (сликарска платна Веласкеза и Гоје и старе шпанске цркве) супротстављени су, у тексту „Уметност и народ” Олге Тимотијевић, поступци шпанског народа који, иако необразован и неупућен у вредности високе уметности, залаже властиту егзистенцију како би из ратног хаоса изнео уметничка дела и тиме их спасао од уништења: „Један народ се бори за слободу, а у тој борби на живот и смрт не заборавља на највише културне тековине и спасава и слике и споменике од пропасти.” (Тимотијевић, ЖД 20/1939: 19).

За нијансу више окренут сеоској омладини, *Наш живој* указиваће на фашизам као идеологију која је у служби крупног капитала и против интереса најширих слојева народа, а ово је уочљиво како у тексту Саве Селенића „Сељачка омладина и фашизам” (НЖ 2/1936: 3), тако и у прилогу „Нека се зна” (НЖ 2/1936: 5), као што ће овај лист војвођанске омладине показивати појачани сензибилитет за регистровање појаве фашизма у Краљевини Југославији, како у Војводини (у прилогу „Појачање хакенкрајцлерске штампе” је указано на пропагирање хитлеровских идеја посредством локалне немачке периодике, в. НЖ 7/1937: 9), тако и у Хрватској (у прилогу „Случај на загребачкој Универзи” је описано како су „франко фашисти (и клеро-фашисти)” 14. априла 1937. године, на сам дан празника Шпанске републике, крстарили улицама и нападали пролазнике, при чему су и усмртили сиромашног студента Крста Љубичића, који је пошао у Студентски дом да скува себи ручак, в. НЖ 7/1937: 9).

За разлику од фашизма, против којег су се борили сарадници/сараднице и *Нашег живој*а и *Жене данас*, као најпозитивније цивилизацијске тековине, у обе периодичне публикације издвојени су мир и слобода. Символу борбе за равнправност и слободу, Француској републици, посвећени су прилози и у *Нашем живој*у и *Жени данас*. Начело борбе грађана, радника и сељака против феудалног система, а за идеале једнакости, братства и слободе позитивно је конотирано у оба гласила, посредством (под)сећања на Француску револуцију, при чему визура кроз коју је овај догађај сагледан разоткрива доминантну идеологију како *Нашег живој*а, тако и *Жене данас*. У прилогу „Значај 14. јула за омладину” (НЖ 9/1937: 11), објављеном у листу *Наш живој*, оштро су конфронтирани Бастиља (као симбол реакције) и француски феудалци с једне, односно „слободољубиви народ” с друге стране, док су као борци посебно истакнути представници француске омладине: „Био је то велики и незабораван час, када је француска омладина, на челу оних који су повели борбу,

показала омладини целог света за шта се треба борити и како се треба борити.” (НЖ 9/1937: 11). С друге стране, у тексту „Жене у Француској револуцији” (ЖД 21/1939: 11–12), потписаном иницијалима М. М. (ауторка је, могуће, Митра Митровић), објављеном у *Жени данас* априла 1939. године, истакнута је улога жена у револуцији, њихова храброст у походу на Бастиљу, потом и на Версај, при чему је сумирана и борба француских жена за равноправност (с поесбним освртом на *Декларацију њихових жена и грађанке* и судбину њене ауторке, Олимп де Гуж), а револуција одређена као полазна тачка женског политичког ангажмана: „Великом француском револуцијом ударени су темељи борбе за ослобођење жене и оне су први пут тада живо учествовале у остварењу народних и својих, специфичних захтева и наставиле и данас оне борбене традиције које су наследиле из прошлости.” (ЖД 21/1939: 12).

„Своје специфичне захтеве”, односно феминистички ангажман, сараднице окупљене око часописа *Жена данас* доследно ће повезивати с властитим пацифистичким егзистенцијалним и (по)етичким програмом, будући да „Жене Југославије траже своја права, јер никада није довољно снага за рад на добру човечанства. Оне траже право гласа да би га дали онима који су за мир. Јер оне хоће да што скорије доживе дан када ће заједно са свима мајкама на свету моћи у миру да љубе своју децу, не стрепећи за њихов живот и будућност [курзив М. Ћ.]” („Значајна и успела приредба Женског покрета у Београду”, ЖД 14/1938: 8). На сличан начин, и сарадници *Нашег животоа* свој антифашистички став повезивали су с пацифизмом, као дубоко хуманистичким опредељењем садржаним у речима: „А нас спаја омладинска жеља за животом, спаја нас наша тежња да у миру стварамо велика и сјајна дела која ће светлети као узор онима који за нама долазе. Спаја нас љубав према свему лепом, добром и поштеном.” („На млађима свет остаје”, НЖ 1/1936: 1).

За крај, неопходно је подвући како су начела демократије, заједништва и борбе, око којих су формирана тематска и програмска тежишта *Нашег животоа* и *Жене данас*, пружила увид у модусе конструисања варијететних типова субалтерне медијске контрајавности у Краљевини Југославији уочи Другог светског рата, као што су, уједно, омогућила расветљавање делатности КПЈ у илегали, али, исто тако, она су дала и богату грађу за проучавање (и)сторије омладинских и женских покрета у периоду између два светска рата на простору Краљевине Југославије.

ИЗВОРИ

ЖД: *Жена данас* (1936–1940)

НЖ: *Наш животоа* (1936–1938)

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић, Иво. *Политички списи. Рађање фашизма*. Мирослав Караулац (прир.), Београд: „Филип Вишњић”, 2009.
- Варац, Stanislava. „Pacifistički i antifascistički diskurs u listu *Žena danas* (1936–1941)”. *Intelektualci i rat 1939–1947. Zbornik radova s Desničinih susreta 2011*. Ур. Drago Rokсандић и Ivana Cvijović Javorina. Загреб: Plejada – Filozofski fakultet, 2012, 217–231.
- Бараћ, Станислава. „Рађање феминистичке контрајавности у *Девојачком роману* Драге Гавриловић”, 2012а. < <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=42> > 11. 12. 2015.
- Бараћ, Станислава. *Жанр женског портрета у српској периодици 20-их и 30-их година 20. века*. 2014. (докторска дисертација, у рукопису)
- Vesković-Vangeli, Vera. „Časopis *Žena danas* i španski građanski rat sa posebnim osvrtom na Makedoniju”. *Španjolska 1936–1939. Prilozi sa znanstvenog savjetovanja*. Ур. Ljubo Boban. Загреб: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Globus, 1989, 305–315.
- Gal, Đerđ. „Delovanje KPJ i SKOJ-a putem glasila ОМРОК-а и НИД-а у negovanju zajedništva”. *Pedagoška stvarnost: časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja*. 26. 3/5 (1980): 259–266.
- Илић, Александар. „Маргиналије о Т. Г. Масарик у његовој критици болшевизма” (поговор). *О болшевизму (1920–1921). Забрањени Масарик*. Томаш Гарик Масарик. Београд: Завод за уџбенике, 2014. 120–196.
- Ковачек, Божидар. „Масарик и Матица српска”. *Зборник Матице српске за историју*. 61/62 (2000): 103–108.
- Martinov, Vojislav i Višnja Nježić. Ур. *Politički angažovane omladinske organizacije u Vojvodini 1919–1940*. Novi Sad: Alternativna kulturna organizacija (АКО) – Rosa Luxemburg Stiftung. Regionalna kancelarija za jugoistočnu Evropu, 2014.
- Milanović, Đorđe. „Napredni omladinski pokret u Vojvodini – ОМРОК (Omladinski kulturno privredni pokret) 1936. Povodom 40 godina osnivanja”. *Godišnjak istoričara SAP Vojvodine* (1976): 19–34.
- Milisavac, Živan. *ОМРОК (Omladinski kulturno-privredni pokret 1936–1938)*, Novi Sad: Novinsko-izdavačko preduzeće „Progres”, 1959.
- Milisavac, Živan. „Dan vojvođanske kulture XIX veka. Iz kulturne prošlosti Zrenjanina”. *Ulaznica: časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja* 10. 51/52 (1976): 3–8.
- Ропер, Карл. *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*. Branimir Gligorić (prev.), Београд: BIGZ, 1993.
- Попов, Душан. *Српска шпалма у Војводини 1918–1941*. Нови Сад: Матица српска, 1983.
- Тодић, Миланка. „Нова жена или робиница луксуза: насловне стране женских часописа у Србији (1920–1940)”. *Зборник Музеја примењене уметности*. 4/5, (2008/2009): 145–163.
- Нејвуд, Ендру. *Političke ideologije: uvod*. Milanka Radić (prev.), Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.
- Цветић, Боса. Ур. *Жене Србије у НОБ*. Београд: Полит, 1975.

Milica Ćuković

“THERE IS ONE FRONT”: PREWAR ANTI-FASCIST PERIODICALS *NAŠ ŽIVOT*
(*OUR LIFE* 1936–1938) AND *ŽENA DANAS* (*WOMAN TODAY* 1936–1940)

Summary

This paper aims to compare two periodical publications: youth newspaper *Naš život* (*Our Life*), which belonged to the organization of OMPOK (Omladinski kulturno-privredni pokret, Youth cultural-economic movement), and was published in Novi Sad from 1936 to 1938, and the pre-war first series of the *Woman Today* magazine, issued in Belgrade from 1936 to 1940. Apart from being launched in the same year, these two periodical publications were similar to each other in many regards such as editorial concepts, the ideologies they propagated, and the circle of contributors (both from spheres of literature and fine arts). Also, these similarities include longevity and the manner in which they ceased to exist as well as a successful way of combining characteristics of infotainment and specialized (revolutionary communist youth / female press) type of periodical publications. Multiple similarities between *Naš život* (*Our Life*) and the *Žena danas* (*Woman Today*) are analyzed in three separate chapters of the paper entitled “The principle of democracy: marked by Tomas Garrigue Masaryk”, “The principle of unity: marked by youth and female activism” and “The principle of struggle: marked by anti-fascism and humanistic values”. The first chapter analyzes the importance of the principle of democracy for editors and contributors of both *Naš život* (*Our Life*) and *Žena danas* (*Woman Today*) as pointed out through the analysis of the articles dedicated to Tomas Garrigue Masaryk, Edvard Benes, and Czechoslovakia. In the second chapter, attention is paid to communion as the ideal of the Youth cultural-economic movement and the Youth Section of the *Women's Movement*. In the third one, the attitude towards fascism, i. e. democracy, is analyzed by opposing Spain and France as ideological antipodes in the extremely tense political situation in Europe at that time.

Keywords: *Naš život* (*Our Life*), *Žena danas* (*Woman Today*), the year 1936, Tomas Garrigue Masaryk, democracy, anti-fascism, youth, struggle, humanistic values.